

SILLISALAATTIA ÄHTÄRIN TAPAAN

Ylävesille Ähtäriin. Toimittaneet Ritva Liisa Pitkänen, Jorma Rekunen & Kaija Mallat. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 653. SKS, Helsinki 1996. 205 s. ISBN 951-717-930-8.

Vuosina 1994 ja 1995 Ähtäriin suunnattujen nimistönkeruuretkien satona kypsyi julkaistavaksi esiteltävä kirja. Sen kirjoittamisessa on valittu vanhastaan koeteltu tapa: eri kirjoittajat ovat laatineet mieleisistään aiheista artikkelit, jotka yhdessä muodostavat julkaisun.

Klassista tyyliä noudattaen kirjan ensimmäiseksi artikkeliksi on painettu PENTTI HÄKKILÄN ja LAURI VESALAN kirjoittama »Ähtärin luonto». Kun tarkastelu ulottuu prekambriselta kaudelta nykyaikaan, vesistöistä kasvillisuuden kautta linnustoon, tulos on pakosta varsin pinnallinen ja sekavaakin.

Kirjan toisena artikkelina on SULEVI RIUKULEHDON »Kylän lyhyt historia», jossa tarkastellaan ähtäriläistä kylää vanhoilla karttalehdillä. Lähtökohdaksi on otettu nykyiset karttalehdet, joissa kirjoittajan mukaan esimerkiksi tiet ja rakennukset sekä korkeuskäyrät ovat liioitellusti esillä. Samanlaisia »virheitä, vääristymiä ja puutteita» voidaan kirjoittajan mielestä etsiä historiallisista kartoista. Näkökulma on kiintoisa, mutta kirjoittaja on katsellut karttoja liiaksi nykyaikaisten silmälasien takaa: hän jopa arvioi, että »vielä 1700-luvun lopussa kaikki maanmittaustyö oli edelleen ylimalkaista ja aukottaista» (s. 26). Tietenkin tämä pätee, jos silloisia karttoja suoraan verrataan nykyaikaisiin karttoihin, jotka on tehty ilmavalokuvien tai satelliittien avulla. Silti Ruotsin ja Suomen maanmittaustoiminta oli 1700-luvun lopussa maailman kehittyneintä. Maanmittareita kutsuttiin kartoitustöihin esimerkiksi Ranskaan: heidän

töitään arvostettiin laajalti. Eivät 1700-luvun kartat niin puutteellisia ole, kuin kirjoittaja väittää: esimerkiksi mittasuhteet pätevät varsin hyvin siihen nähden, että kaikki mittaukset on tehty maanpinnalla mittanauhoin ja -kettinkien avulla.

Riukulehto yrittää istuttaa myös 1800-luvun jakokarttoihin nykyajan asenteita, kun hän selvittelee sitä, miksi esimerkiksi tiestöä ei ole merkitty. Kirjoittaja on unohtanut, että jakokarttojen päätarkoitus oli osoittaa viljelysten sijainti ja laajuus, usein viljelykelpoisuus. Teiden merkitsemättä jättäminen ei suinkaan osoita sitä, että niitä ei olisi ollut olemassa. Loppupäätelmänä Riukulehto väittää, että oikeastaan kyliä ei ollut olemassakaan, koska ei ollut sosiaalisen elämän mahdollistamaa tiestöä!

»Historiaa paikannimissä» on HEIKKI HÄMÄLÄISEN kirjoituksen otsikkona. Artikkelissa esitellään taivaita tavoittelematta sellaista nimistöä, joka saattaisi valaista Ähtärin asuttamista. Kerronta on luontevaa ja sisältää paljon hyvää ja luotettavaa pikku tietoa.

MARTTA VESALA, joka jo 1950-luvun alussa on kirjoittanut opinnäytteensä Ähtärin vesistönimistä, tarkastelee artikkelissaan Ähtärin Hankaveden kylän Moksun tienoon paikannimistöä. T. I. Itkosen tuloksiin nojautuen Vesala selittää Moksun nimet saamelaisperäisiksi. Esitys on luonnikasta, joskin verrattain paljon on mainittu tilojen omistajien ja heidän sukulaistensa nimiä — niillä ei ole aiheen kannalta suurempaa merkitystä.

RITVA KORHOSEN artikkeli Ähtärin kylä-

▷

kuntien nimistöstä ja KATARIINA ROUVALAN kirjoitus Ähtärin viljelysten nimistä ovat kirjan parhaita. Molemmat kirjoittajat ovat onnistuneet valitsemaan sopivankokoiset aiheet, joita he käsittelevät kohtuullisen perusteellisesti. Artikkelit eivät nojaudu pelkästään haastatteluaineistoihin, vaan apuna on käytetty myös arkistoihin aiemmin kerättyä tietoa ja vanhempaa kartta-aineistoa. Kummallakin kirjoituksella on yleisempääkin onomastista kantavuutta.

TONI HEIKKINEN on vuoden 1995 kenttöidensä perusteella kirjoittanut pakinanomaisen artikkelin Ähtärin Alastaipaleen nimistön keruusta. Kirjoitus on varsin pintapuolinen, mutta silti se osoittaa, millä tavalla nykyaikaiset city-nuorukaiset katselevat maalaiskyläelämää ja nimistöä.

Rinnakkaisnimet ovat TERHI AINIALAN kirjoituksen aiheina. Tutkimusmateriaalina ovat pelkästään hänen omat kenttähavaintonsa. Koska muuta arkistomateriaalia tai aineistoa ei juurikaan ole käytetty, on kirjoitus jäänyt lyhyeksi ja anniltaan pinnalliseksi.

Aiheeltaan erittäin kiintoisa on KAIJA MALLATIN kirjoitus »Itää ja länttä Ähtärin paikannimissä», jossa on tarkoituksena eritellä paikkakunnan nimistöstä sekä Savon suunnalta että Hämeestä ja Satakunnasta kulkeutuneet nimet. Peruslähtökohta on kolmeen kertaan toistettu: suurimpien tai muuten merkittävien luonnonpaikkojen nimet ovat yhtä vanhoja kuin katkeamattomana jatkunut eräily tai asutus, ja nykyisen Ähtärin vanhimmat luontonimet periytyvät viimeistään rautakaudelta (s. 109–110). Yhdistettyään edellä mainittuun nimien ikää koskevaan käsitykseen nimien nykyiset levikkitiedot kirjoittaja päätyy toteamaan, että nykynimistön levikkiä selvittämällä voidaan samalla saada selville nimistön eräkautinen, jopa rautakautinen levikki. Niinpä Itä-Ähtärissä sijaitsevien lampien nimet *Alanen* ja *Keskinen* »ovat todennäköi-

sesti syntyneet eräkauden aikana tai heti sen jälkeen» (s. 111) ja nimeämismalli on lähöisin Päijänteen yrnpäristöstä. Tulosta sopii epäillä: Esimerkiksi 1800-luvun alussa piirrettyyn pitäjänkarttaan (Kansallisarkisto, Pitäjänkartta 2242 01 Ähtäri) on kyseisten lampien nimeksi merkitty *Alanen KolunLambi* ja *Keskinän Kolunlambi*, minkä perusteella nykyiset nimet *Alanen* ja *Keskinen* näyttävät kehittyneen suhteellisen myöhään, ehkä 1800-luvulla. Pelkästään paikannimien nykylevikistä ei voida sanoa kovinkaan paljoa erä- saatikka rautakautisesta levikistä, ellei samalla pystytä varmistamaan, että kartoitetut nimet ovat muuttumattomina olleet käytössä noilta varhaisilta ajoilta lähtien. »Kaunis» levikkikartta yksinään ei ole todiste nimien kulkeutumisesta eräilyn tai asutuksen mukana.

RITVA LIISA PITKÄSEN artikkelin aiheena ovat puunuitot ja uittoväylän varren paikannimet. Uittojen kukoistuskauti oli 1920- ja 1930-luvulla, minkä takia ne eivät vielä ole kokonaan häipyneet kansan muistista. Kirjoittaja onkin tavoittanut varsin paljon muistitietoa. Myös uittoreitin nimistöä on saatu talteen melkoisesti. Kerronta on vuolaasta ja helposti luettavaa, mutta nimien selityksiin ei paljon ole puututtu. Artikkelin rakentuu pelkästään haastattelumateriaalin varaan; muita aineslähteitä ei ole käytetty.

MARJATTA PEKKANEN kirjoittaa artikkelissaan ähtäriläisestä ruokaperinteestä, ja TERTTU HÄRKÖNEN selvittelee ähtäriläistä kuvataidetta esittelemällä kuvanveistäjä Lauri Leppäsen ja taidemaalari Wilho Sjöströmin sekä taidemaalari Mikko Oinosen sitä tuotantoa, joka on luotu Ähtärissä.

Kirjan lopussa on kaksi artikkelia, jotka esittelevät Ähtärin murretta. KAISU JUUSELA, joka monien vuosien ajan on haastatellut ähtäriläisiä, on kirjoittanut yleiskatsauksen Ähtärin murteen äänne- ja muotoopillisista piirteistä. Hän on selvittänyt sen, mitkä ominaispiirteet ovat peräisin savolais-

murteista, mitkä taas polveutuvat hämäläis-
murteista. JORMA REKUNEN on puolestaan
julkaissut litteroituna ähtäriläisiä murre-
näytteitä.

Kokonaisvaikutelma kirjasta jää haja-
naiseksi: on käsitelty turhan monia aiheita
ja tarkastelutapa on useimmiten jäänyt pin-
nalliseksi. Julkaisuun on jäänyt epätasai-
suutta. Esimerkiksi Terhi Ainiala selittää
Jauhoniemen nimen syntyneen siitä, että
niemi on ollut hallalta suojassa, joten hal-
lavuosinakin niemestä sai aina jyviä ja jau-
hoja. Läheisen lahden nimeksi tuli niemen

nimen mukaan *Jauholahti* (s. 104). Kaija
Mallatin tulkinnan mukaan samantapainen
Jauhojärvi-nimi perustuisi veden väriin (s.
112), mutta tämäkin selitys näyttää ristirii-
taiselta, sillä Pentti Heikkilän ja Lauri Ve-
salan artikkelissa todetaan, että *Jauhojär-
ven* vesi on poikkeuksellisen kirkasta (s.
17). Mikä selitys pätee vai pätee mikään?

TIMO ALANEN

*Kotimaisten kielten tutkimuskeskus,
Sörnäisten rantatie 25, 00500 Helsinki*

KIELELLISTÄ HUUMORIA ARJEN ASIOISTA

Elimäen tarkoitus. Douglas Adamsin ja John Lloydin englanninkielisen alkuteoksen *The meaning of Liff* [1983] pohjalta suomentaneet ja Suomen oloihin sovittaneet Silja Hiidenheimo, Kirsti Määttänen, Tuomas Nevanlinna ja Tarja Roinila. Loki-kirjat, Helsinki 1996. 186 s. ISBN 952-9646-26-7.

Elimäen tarkoitus on hauska kirja. Sii-
nä yhdistyvät nimistöntutkimus ja se-
mantiikka, ja tuloksena on kokoelma erään-
laisia hakusana-artikkeleita. Tästä on kyse:
Maailmassa on satoja tavallisia kokemuk-
sia, tuntemuksia, tilanteita ja muita asioita,
jotka kaikki tietävät mutta joille ei ole omaa
sanaa. Toisaalta on olemassa tuhansittain
näennäisesti läpinäkymättömiä paikanni-
miä. Elimäen tarkoitus yhdistää nämä kak-
si. Näin on syntynyt aakkosjärjestykseen
saatettu luettelo eri arkielämän asioista,
joille annetaan tyhjentävä määritelmä.

Englanninkielisen alkuteoksen *The Meaning of Liff* ovat kirjoittaneet Douglas Adams ja John Lloyd. Suomenkielisen version kirjoittajat korostavat esipuheessaan, etteivät he ole suomentaneet Elimäen tarkoitusta, vaan suurin ponnistuksin saattaneet sen vastaamaan suomalaista paikannimistöä ja kulttuuria.

Tällä kirjalla on oma pieni osansa huumorikirjallisuuden helmenä. Elimäen tarkoitus on esimerkki siitä, miten sanat, tavut ja äänneyhdistelmät voivat luoda deskriptiivisesti ja onomatopoeettisesti hauskan vaikutelman. Tässä pari esimerkkiä:

VÄHÄ-RÖYHIÖ (s.)

Yleisnimi lahjanantajan selityksille siitä miksi lahja oli erityisen osuva.

EMDAL (s.)

Kun juustopala on kutistunut sen kokoi-
seksi, ettei sitä enää voi raastaa saamatta
haavaa sormeensa, siitä on tullut »em-
dal».

Ensimmäisessä tapauksessa on kyse osittai-
sesta merkityksenmuodostumisesta. Alku-
osa *Vähä-* tuo mieleen sen, miten lahjanan-
taja vähättelee hienoa lahjaa, ja *-röyhiö* taas
kielii kehumisesta ja »rinnan röyhistämises-
tä», kun hän haluaa selityksellään viestiä
»eikös olekin hieno lahja?». *Emdal* puoles-